

УДК 339.7:368.54

Клапків Ю.М.,
к.е.н, викладач кафедри міжнародних фінансів
Тернопільський національний економічний університет

ОСОБЛИВОСТІ ДОТАЦІЙНОГО СТРАХУВАННЯ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ РИЗИКІВ В УКРАЇНІ ТА ЄС

Постановка проблеми. Діяльність в умовах невизначеності провокує виникнення певних ризиків, які є невід'ємною частиною будь-якого бізнесу. Власник невпевнений щодо розміру та моменту реалізації ризику, але з усвідомленням небезпеки, прагне забезпечити фінансові ресурси для покриття можливих втрат в майбутньому. Ця закономірність стосується і сільськогосподарських виробників, що провадять діяльність пов'язану з обробіткою землі, де ефективність перебуває у безпосередній залежності від погодних умов, тому основний ризик є природного характеру. Водночас, у забезпеченні сільськогосподарського виробництва від втрат зацікавлені не лише власники фермерських господарств, а цілі держави, економіка яких в значній мірі сформована на результатах виробництва товарної сільськогосподарської продукції, тому саме цей вид страхування є найбільш дотаційним у світовій економіці.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Розробкою основних теоретичних аспектів здійснення агрострахування займалися відомі українські та зарубіжні вчені, зокрема: В.Д. Базилевич, К.Г. Воблий, Н.М. Внукова, В.І. Грушко, Я.П. Шумелда та ін. Однак поряд із цим залишаються не повною мірою висвітленими ключові питання щодо організації доплат та дотування цього вагомого для держави виду страхування. Так, на 10 жовтня 2012 року лише чотири страхові компанії отримали ліцензії на цей вид страхування, окрім того законодавство для отримання дотацій зобов'язує створити Аграрний страховий пул, якого наразі не існує [1].

Постановка завдання. Метою даного дослідження є характеристика сучасного стану страхування з доплатами, основним видом якого є агрострахування і компаративний аналіз рекомендованих у Україні стандартних правил страхування сільськогосподарської продукції та існуючих правил у Польській Республіці.

Виклад основного матеріалу дослідження. Страхування врожаю є надзвичайно загрозливим для страховиків і зумовлено це природним походженням та взаємозалежністю ризиків, що реалізуються на великих площах та призводять до втрат у багатьох виробників товарної сільськогосподарської продукції одночасно, яке генерує необхідність сплати значних відшкодувань.

Складність даного продукту та його виска вартість, а водночас суспільна необхідність для економіки держави, зумовила запровадження державної підтримки, яка полягає у наданні з державного бюджету сільськогосподарським товаровиробникам грошових коштів у вигляді субсидій на відшкодування частини страхового платежу, фактично сплаченого ними за договорами страхування сільськогосподарської продукції.

Упродовж років країни ЄС є активними учасниками на ринку страхування врожаю та намагаються зробити його більш ефективним. Для збільшення поширеності страхування, використовуються субсидії до страхових премій і примус (обов'язковість). В Україні, згідно чинного законодавства, цей процес розпочався 1 липня 2012 року [1]. Він передбачає перелік вимог, яким повинен відповідати продукт, пропонований страховиком, щоб претендувати на дотації держави. Страховик повинен не лише залишити досить низьким рівень тарифів, але й забезпечити адекватний розмір страхового покриття.

Діапазон охоплених ризиків і страхове покриття є ключовими елементами при формуванні системи доплат, адже вони є визначальними в розмірах страхового платежу, а отже, - і розмірі державної допомоги. Водночас, не передбачена можливість вільно розширити спектр та обсяг ризиків через встановленні державою обмеження та не такі уже значні можливості дрібних фермерів.

Як правило, у Європейській практиці виділяють три основних типи страхування врожаю: від одного ризику, комбіновані продукти і комплекси. У Польщі було прийнято рішення про використання комплексного страхування (від багатьох ризиків). Законодавство дозволяє страхування врожаю рослин та страхування тварин від обраних (серед визначених законодавством) фермером ризиків. Є три варіанти використання страхування в сільському господарстві в країнах-членах ЄС:

- 1) страхування від стихійних лих за участю держави в покритті сплачених відшкодувань та / або страхових платежів;
- 2) підтримка фонду взаємного інвестування, завдяки якому уможлиблюється розподілу ризиків між групою виробників;
- 3) використання різних інструментів, спрямованих на гарантію основних доходів у разі надзвичайних ситуацій [8].

В європейських країнах діють програми страхування, які в основному базуються на добровільній участі та можливій допомозі від держави з оплатою страхового платежу. Лише в окремих країнах є чітко виражене обов'язкове страхування сільськогосподарських культур.

На практиці субсидоване державою страхування є найбільш ефективним лише при аграрних ризиках. Ризик втрати (втрати, знищення) застрахованого врожаю (насаджень), знищення (недоотримання) застрахованого врожаю, застрахованої худоби (збиток від вимушеного забою, ушкодження, травми або хвороби), птиці, кролів, хутрових звірів, бджіл та інших тварин, у тому числі ціни на сільськогосподарську продукцію, та інші законні підстави охоплені договором страхування [6; 7].

В Україні згідно чинного законодавства для отримання бюджетної підтримки на покриття 50% вартості страхування посівів озимих культур фермери повинні до 15 жовтня укласти договори з ліцензованими страховими компаніями, що входять до Аграрного пулу [1].

У ЄС використовується субвенціонування страхових платежів із можливістю допомоги за рахунок внесків з державного бюджету для покриття збитків, пов'язаних з виникненням посухи. Закон про субсидоване страхування встановлює лише рамки структури продукту. Як уже зазначалось, на практиці пропозиції страхових компаній відрізняються головним чином розміром власної відповідальності, франшизою, способом визначення страхової суми, або розрахунком збитків, які автоматично переводяться на розмір понесених витрат на відшкодування.

Запровадження програми співфінансування страхових платежів має на меті, мобілізацію фермерів страхувати своє сільськогосподарське виробництво від втрати доходів, викликаних несподіваними погодними явищами, стихійними лихами, а також у разі форс-мажорних обставин. Для державного бюджету доплата на сільськогосподарське страхування набагато оптимальніша та ефективніша, ніж надання допомоги після стихійного лиха.

Перші договори страхування відповідно до закону про субсидії на страхування сільськогосподарських культур та сільськогосподарських тварин були укладені в 2006 році. Дотаційні програми страхування врожаю з самого початку пропонували лише три страхові компанії (із 34 компаній, що працюють в сфері ризикового страхування), а саме: PZU SA, Concordia Polska TUW і TUW TUW. У 2007 році угоду з Міністерством сільського господарства та розвитку села також підписала MTU SA, але продаж цього виду страхування не здійснювала.

Невелика кількість заангажованих компаній була пов'язана з такими факторами, як відсутність досвіду у врегулюванні претензій, велика кількість проблем із конструкцією страхового продукту та заздалегідь визначеним способом встановлення ціни (окреслено максимальний рівень цін, згідно яких сільгоспвиробник мав право на доплату до страхової премії).

Закон про субсидоване страхування встановлює лише рамки структури продукту. На практиці пропозиції на польському страховому ринку відрізнялись головним чином розміром власної відповідальності, франшизою, способом визначення страхової суми, або розрахунком збитків, які фактично відображаються на розмірі понесених витрат на відшкодування. Протягом декількох років Закон про дотаційне агрострахування зазнав ряд модифікацій, змін та доповнень, що трансформували масштаб та рівень ризиків, охоплених договором страхування [2].

У перших продуктах покриття за ризиками було запропоноване лише в комплексі. Та новелізація у 2007 році запровадила можливість поділу ризиків, а найбільш вагомі зміни, які мають місце і в сучасному стані ринку, зумовила третя поправка у 2008 році, що стосувалась сфери обов'язкового страхування. Зміна з 2007 року щодо необхідності укладання договору страхування від п'яти явищ (повені, засухи, граду, заморозків, і наслідків поганої перезимівлі) стала предметом багатьох дискусій в науковому середовищі ЄС. Зміни, що мали місце в 2008 році, запровадили обов'язок страхування принаймні одного із п'яти ризиків [3]. Таким чином, фермер приймає рішення щодо суттєвого для нього страхового покриття, що звичайно ж утруднює для страхових компаній створення кінцевих продуктів.

Як згадувалося раніше, Закон встановлював лише певні правові рамки, якими страхові компанії повинні керуватись, а уже конкретні записи повинні міститися в загальних умовах страхування, тобто документу, на підставі якого договір страхування буде укладено з сільськогосподарськими виробниками.

Варто відзначити певну узгодженість серед страхових товариств на польському ринку щодо визначення таких подій, як урагани, проливні дощі, повені, град, блискавки, лавини, зсуви, посухи. Тим не менш, у першій версії Закону спостерігалась відмінність у формулюванні наслідків реалізації основних загроз для вирощування сільськогосподарських культур: наслідки поганої перезимівлі і весняних заморозків [2; 3].

У разі загрози в формі поганої перезимівлі і весняних заморозків використано відмінні дефініції у загальних правилах страхування. Наприклад, правила страхування TUW TUW і PZU передбачають відповідальність цих страхових компаній за обидві дані події щодо урожаю озимих культур: "збиток, заподіяні вимерзанням, вимоченням, випріванням або вигниванням рослин в зимовий період або шкоди, що виникли внаслідок мінусових температур навесні, та призвели до повного або часткового знищення рослин чи цілковитої втрати врожаю або його частини" [4; 5].

В той же час, страхова компанії Concordia здійснила чіткий поділ цих ризиків через докладну конкретизацію початку відповідальності за шкоду, заподіяну весняними приморозками із 1 травня [5]. А це означає, що до цієї дати страхова компанія несе відповідальність лише за повне знищення [5].

У прийнятому на початку 2007 року законі появились характерні для Concordia Polska TUW рішення щодо основних загроз для польових культур. Під негативними наслідками перезимівлі до того моменту розуміли «збитки, заподіяні вимерзанням, вириванням, випріванням, вигоранням або зриванням рослин в період з 1 грудня по 30 квітня, що полягає на повному або частковому знищенні рослин або втрати всього врожаю чи його частини.» У той час, як весняні приморозки розуміють, як збитки спричиненні зниженням температури нижче 0° С в період з 1 травня по 30 червня, що повною чи частковому знищенні рослин або повній чи частковій втраті врожаю [3]. У новелізації, що мала місце в 2008 році, початок відповідальності за часткові втрати врожаю внаслідок весняних заморозків був перенесений на 15 квітня [3]. Завдяки цій зміні, страховим покриттям було охоплено найважливіший період розвитку озимих культур, тобто період цвітіння. Ефектом цієї модифікації є можливість накладення упродовж 15-денного періоду відповідальності за два види ризиків. У цій ситуації цілковита загибель врожаю може створити значні проблеми в інтерпретації [3]. Отже, агростархування як основний вид страхування, що дотується державами, проходить свою адаптацію у країнах – членах ЄС, сусідах нашої держави.

Висновки з даного дослідження. Вітчизняний практика організації системи страхування з дотаціями від держави перебуває на стадії свого формування. Досі не створено ефективного механізму взаємодії агропідприємств, страхових компаній та держави, хоча кожного року потреба суб'єктів господарювання сільськогосподарської галузі у страховому захисті зростає, зважаючи на непередбачуваний характер реалізації кліматичних ризиків. Тому, першочерговим завданням є створення та налагодження ефективно функціонуючого механізму страхування з допомогою держави, для чого варто використати багатолітній досвід Європейського Співтовариства та його нормативно - правові акти, що були акцептовані та впроваджені державами – учасницями.

Література

1. Закон України «Про особливості страхування сільськогосподарської продукції з державною підтримкою» від 09.02.2012 / Відомості Верховної Ради України, 2012.
2. Ustawa z dnia 7 marca 2007 r. o zmianie ustawy o ubezpieczeniach upraw rolnych i zwierząt gospodarskich oraz niektórych innych ustawach.
3. Ustawa z dnia 25 lipca 2008 r. o zmianie ustawy o ubezpieczeniach upraw rolnych i zwierząt gospodarskich oraz ustawy o krajowym systemie ewidencji producentów, ewidencji gospodarstw rolnych oraz ewidencji wniosków o przyznanie płatności (art.4).
4. Ogólne warunki dotowanych ubezpieczeń upraw rolnych i zwierząt gospodarskich ustalone przez Zarząd Powszechnego Zakładu Ubezpieczeń S.A., uchwała Nr UZ/495/2005 z dnia 18 października 2005 r. ze zmianami ustalonymi uchwałą Zarządu PZU S.A. Nr UZ/266/2006 z dnia 27 czerwca 2006 r.
5. Ubezpieczenia z dopłatami budżetu państwa. Ogólne warunki ubezpieczenia upraw rolnych. Concordia Polska TUW (warunki, które weszły w życie od dnia 1 maja 2006 r.).
6. Концепція страхового продукту «Страхування посівів озимих зернових: озимої пшениці, озимого ячменю, озимого жита, озимого тритикале та житниці на період перезимівлі»// [Електронний ресурс]. – Режим доступу. <http://www.agroins.com.ua/products/wintering/>
7. Концепція страхового продукту «Страхування посівів та врожаю озимих зернових культур протягом повного виробничого циклу» (озимі пшениця, ячмінь, жито, тритикале)// [Електронний ресурс]. – Режим доступу. <http://www.agroins.com.ua/products/fullcycle/>
8. Kaczała M. Skuteczne ubezpieczenia w zarządzaniu gospodarstwem rolnym / Kaczała M., Łyskawa K.// „Wiadomości Ubezpieczeniowe”.- 2008.- nr 3-4.

Клапків Ю.М. Особливості дотаційного страхування сільськогосподарських ризиків в Україні та ЄС / Юрій Клапків // Всеукраїнський науково-виробничий журнал "Інноваційна економіка". – 2012. – № 37. – С.30-33.

Klapkiv Y. (2012) Osoblyvosti dotatsiinoho strakhuvannia silskohospodarskykh ryzykiv v Ukraini ta UE [Features of subsidized insurance of agricultural risks in Ukraine and the EU]. *Innovatsiina ekonomika - Innovative economy*, 37, 30-33.